

Un film de Víctor Català

Carles Montpart Tura

L'escriptora empordanesa Caterina Albert i Paradís, més coneguda pel seu pseudònim literari de Víctor Català, ha passat a la història de la literatura com a màxima representant de la narrativa rural modernista. La seva novel·la més coneguda, Solitud, és unànimement considerada com la representació més reeixida d'aquest corrent estètic. Víctor Català, però, és autora d'una altra novel·la, Un film (3.000) metres, que acaba de ser reeditada pel Club Editor i que pot representar una grata sorpresa per a tots aquells que s'hi apropin per primera vegada.

Una escriptora autodidacta

Caterina Albert i Paradís (L'Escalà, Alt Empordà, 1869-1966) era filla d'una important família de propietaris rurals. Tant el pare, advocat i polític, com la mare, una dona sensible que sabia música i escrivia poesies, l'esperonen ben aviat en les seves inclinacions artístiques. De totes formes, la nena Caterina —que de ben petita ja mostra una personalitat forta i un cert rebuig a l'escola— només va cursar estudis primaris a l'Escalà i un any en un pensionat de Girona. La seva formació la va completar a casa amb classes particulars de la mestra del poble o, més tard, quan manifesta interès per les arts plàstiques, amb les sessions de dibuix, pintura i escultura que li fa a domicili el pintor Antoni Alarcón. L'altra puntal de la seva formació serà totalment autodidacta a partir de la lectura d'una gran diversitat de llibres i revistes que li van proveint un enorme bagatge lingüístic i cultural i sobretot un enorme interès per totes les manifestacions del folklore i especialment pel coneixement aprofundit de la llengua.

Quant a la seva vocació literària, Caterina Albert comença a escriure de molt jove, i després de fer algunes poesies en castellà, publica diversos poemes a l'Almanac de L'Esquella de la Torratxa amb el pseudònim de Virgili Alacseal, anagrama de l'Escalà. L'inici de la seva vida pública d'escriptora, però, va ser l'any 1898 quan presenta als Jocs Florals d'Olot dues obres, una poesia, *El llibre nou*, i un monòleg teatral, *La infanticida*, i són premiades totes dues. L'hostilitat que va generar el fet que una dona fos l'autora d'un text de contingut tan dur com el que presentava el monòleg, va fer que l'escriptora no anés a recollir el premi i que decidís, tal com diu ella, "no donar mai més la cara". És per això que quan l'any 1901 publica el seu primer llibre de poesies, *El cant dels mesos*, pren el pseudònim de Víctor Català, tret del protagonista de la novel·la *Calze d'amargor*, que aleshores estava escrivint i que mai no va acabar. Aquest pseudònim, que en un principi l'autora utilitza per protegir-se de la consideració pública, el mantindrà tota la vida,

Víctor Català

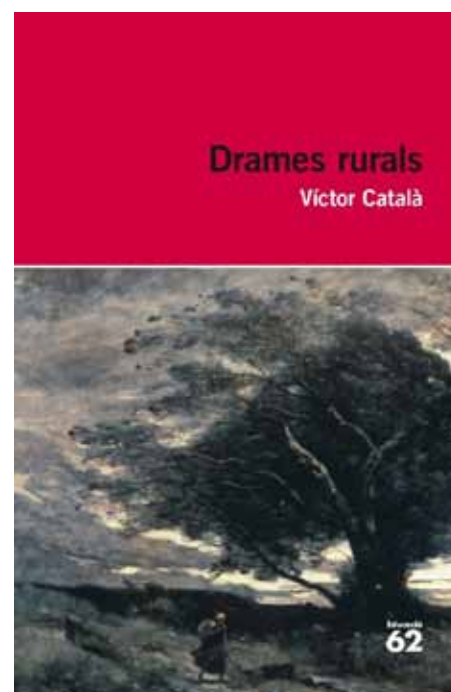
estat publicades individualment a la revista *Joventut*, tingué un gran ressò. En general les crítiques foren positives, però Joan Maragall, per exemple, va trobar el llibre massa fort i centrat únicament a mostrar la cara més negativa de la vida. A partir d'aquesta crítica, l'autora escrigué al seu admirat poeta una carta en què justifica la seva opció literària i enceta així una fecunda

Els reculls de contes

fins i tot a partir del moment en què tothom ja sap que el sobrenom amaga l'escriptora de l'Escala. Va ser, encerta manera, la forma de traçar una línia que separés la seva vida privada —una senyoreta de casa bona que no renuncia al seu estatus— del seu ofici d'escriptora. Ella mateixa ho remarcava així en una carta a un dels seus editors, Francesc Matheu: "Com veurà he tret tots los Catherina Albert. Aquest nom no és més que per fer la vida privada. Amb la ploma als dits no sóc ni vull ser altra que Víctor Català".

Malgrat que, com hem dit, el primer llibre que publica Víctor Català és de poesia, i que el segon, *Quatre monòlegs* (1901), és de teatre, la trajectòria literària de l'autora empordanesa s'associa bàsicament a la narrativa. Serà en aquest gènere on Víctor Català se sentirà més còmoda i segura, tant pel que fa als temes escollits com amb relació als ambients i a la creació dels personatges.

Drames rurals (1902), el primer de tota una sèrie de reculls de contes, i que aplega dotze narracions, algunes de les quals ja havien

relació epistolar amb l'escriptor. El llibre, efectivament, destaca per les històries tràgiques o dramàtiques situades en ambients rurals i protagonitzades per personatges de la pagesia que són enduts irremeiablement per la fatalitat. A més, l'autora hi mostra una gran habilitat descriptiva i un extraordinari domini del llenguatge. A aquest primer recull el seguiran —separats alguns per diversos períodes de silenci— *Ombrívoles* (1904), *Caires vius* (1907), *La Mare Balena* (1920), *Contrallums* (1930), *Vida molta* (1949) i *Jubileu* (1951).

Solitud

El nom de Víctor Català queda associat, doncs, al "drama rural" entès com una nova aproximació a la ruralia que en el context del modernisme intenta trencar amb la visió idíl·lica de la vida pagesa del segle XIX. La culminació d'aquest enfocament literari vindrà de la mà de l'obra més coneguda i llegida de l'autora, *Solitud* (1905). La novel·la, publicada com a fulletó de la revista *Juventut* entre els anys 1904 i 1905, obtingué el premi Fastenrath, en la seva primera convocatòria, l'any 1909. En el llibre, seguint l'estructura fragmentària pròpia del modernisme, cada capítol és concebut —segons Carme Arnau— com el cant d'un poema, amb una unitat i una independència estètica perfecta. El tema és la recerca de la individualitat, i de la possibilitat d'assolir una existència separada i lliure per a la dona.

L'estructura de l'obra queda encerclada en el cicle temàtic que suposa el viatge iniciàtic de la protagonista, la Mila—l'ermitana—, representat per una pujada i una davallada a la muntanya. Els altres personatges principals són el Pastor, paradigma de la puresa de

la natura i del llenguatge, l'Ànima, que encarna les forces del mal, i la pròpia natura que acaba sent un escenari simbòlic. La novel·la, que ha esdevingut un text clàssic de la narrativa catalana, ha estat traduïda a set llengües i fins i tot se n'ha fet una versió teatral (1954) i dues adaptacions cinematogràfiques. Altre cop la potència del llenguatge de l'autora, i la seva capacitat d'adaptar-lo als diversos registres dels personatges, es revela com un dels grans encerts de Víctor Català.

Els silencis literaris

Després de la publicació del recull *Caires vius* (1907), Víctor Català inicia un primer silenci literari, que s'allargarà fins a l'any 1920, provocat per la marginació de què se sent objecte per part dels noucentistes, que rebutgen tant la seva temàtica rural com el seu ús —segons ells poc depurat—

de la llengua. És a la represa d'aquest període que Víctor Català publica els ja esmentats reculls *La Mare Balena* (1920) i *Contrallums* (1930) i la novel·la *Un film (3.000 metres)*. Aquesta darrera novel·la, inicialment publicada a la revista "Catalana" entre 1918 i 1921, va ser editada en tres volums l'any 1926 per l'Editorial Catalana. L'obra, que s'aparta de la temàtica rural i que situa l'acció en els baixos fons de Barcelona, va suscitar dures crítiques que van contribuir a considerar Caterina Albert com a autora d'una sola novel·la, la tan celebrada *Solitud*. Només el fi sentit crític de Maria Aurèlia Campmany en va fer una valoració positiva al seu text "Els silencis de Caterina Albert", inclòs a la segona

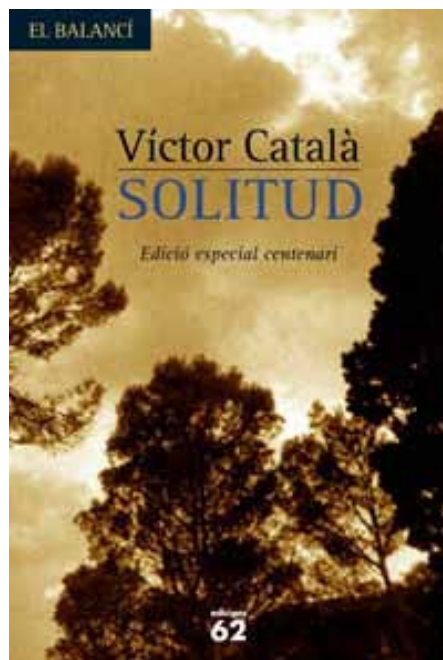

edició de les obres completes de l'autora de l'any 1972. La lectura de la nova edició d'*Un film (3.000 metres)* (Club Editor, 2015) penso que ha de contribuir a trencar aquesta idea d'*unius libri*.

Una novel·la de Barcelona

La novel·la, de més de quatre-centes pàgines, explica la història de Nonat Ventura, conegut més endavant com "el Senyoret", fill bord abandonat a l'Hospici, i la seva voluntat de superar el greuge que li ha imposat el destí. Un cop abandona Girona, s'instal·la a Barcelona i, a partir del seu antic ofici de serraller, construeix una doble vida de lladre refinat que alterna la seva activitat i imatge pública amb la complicitat amb els individus més abjectes dels baixos fons i la delinqüència.

Els editors actuals de la novel·la, en un afany clarament de recuperar una obra que han considerat injustament bandejada per la crítica i l'edició moderna —en la mateixa línia de la recent edició de les obres de Juli Vallmitjana— ens inciten a la seva lectura amb aquests mots: "*Un film (3.000) metres* és una obra única. La fascinació pels baixos fons que ha produït a França un Balzac o un Hugo, a Catalunya produeix aquesta novel·la contemporània del cine mut. És tota l'energia viva de la *belle époque* i tota la gràcia salada de Caterina Albert que sonen en aquestes pàgines, veritable tresor enterrat de la literatura catalana". Pel que fa al personatge principal, i salvant les distàncies de tot tipus, la caracterització que en fa l'autora ens recorda sovint l'atractiu del lladre protagonista de les *Confessions de Felix Krull*, de Thomas Mann (Proa, 2003, amb traducció de Jordi Llovet) o alguns divertits personatges de

les novel·les de l'escriptor txec Bohumil Hrabal.

A part d'aquests elements del contingut, que efectivament fan entretinguda la novel·la —malgrat l'evident caràcter fulletonesc i sovint superficial d'alguns aspectes de la trama— l'obra té al meu parer un valor definitiu: la recuperació d'una llengua literària allunyada del model estrictament normativista dels noucentistes. És una llengua que als lectors moderns, avesats a les edicions pulcrament corregides, ens pot sorprendre i, potser, fins i tot despistar. Un cop superat l'impacte inicial, però, llegim *Un film (3.000 metres)* com un autèntic tresor de llengua viva. Una llengua que sovint ja és història i que actualment només trobem recuperada i actualitzada a les obres d'autors com Antoni Pladevall. Val la pena, doncs, només per aquest fet, endinsar-se en les pàgines de la novel·la i gaudir, especialment en les descripcions dels personatges i dels ambients, d'aquest enorme poder d'evocació que ens transmet la llengua de Víctor Català.

Últimes obres

L'altre període sense publicar de Víctor Català s'allargarà entre els anys 1930 i 1944, on coincidiran un seguit de problemes personals i familiars i les circumstàncies dramàtiques per al país que suposarà l'esclat de la Guerra Civil i la postguerra. Un cop passats aquests anys, publica *Retablo*

(1944) —peça de bibliòfil, un llibre luxós il·lustrat per Joan Colom—, on aplega l'únic conte escrit per l'autora directament en castellà, "Amapola", i la traducció de diversos contes publicats en castellà a *El Sol* de Madrid; *Mosaic III* (1946), una sèrie d'impressions i records inèdits, i els ja esmentats *Vida molta* (1949) i *Jubileu* (1951), que surten a la llum quan l'autora ja té més de vuitanta anys. El 1967, un any després de la seva mort, s'edita el volum *Teatre inèdit*. És també remarcable el recull de dites i adagis, sentits per ella o inventats, que l'autora va anar recollint al llarg de la seva vida perquè contenien paraules en perill de desaparició i que va recopilar i publicar el seu nebot Luís Albert amb el títol de *Quincalla* (Edicions 62, 2010), que és el nom que figurava al quadern on ella els anotava.